

YANGILANAYOTGAN O‘ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI OSHIRISH YO‘LIDAGI CHORA TADBIRLAR

Kadirova Xalima Buvabayevna,

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, dotsenti

xqodirova@bk.ru. Tel.:+998973583731.

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv jarayonida O‘zbekistondagi keng ko‘lamli demokratik islohotlar natijasida, xotin-qizlarning siyosiy-ijtimoiy jarayonlardagi ishtiroki tobora kuchayib borayotganligi, xotin-qizlarning muammolarini hal qilish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash masalalari muhokamasi to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Globallashuv, mamlakat, xotin-qizlar, qo‘llab-quvvatlash, islohatlar, ijtimoiy faollik, huquq va manfaatlar, siyosat, oila instituti, barkamol avlod.

KIRISH. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohatlar va bunyodkorlik ishlari natijasida xalqimizning tafakkuri, dunyoqarashi o‘zgarmoqda. Mamlakatimizda xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularning turli soha va tarmoqlarda o‘z qobiliyat va imkoniyatlarini ruyobga chiqarishi uchun turli shart-sharoit yaratish onalik va bolalikni har tamonlama qo‘llab-quvvatlash va oila ijtimoiy institutini mustahkamlash borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Zero, har qanday jamiyatning madaniy darajasi va ma‘naviy yetukligi ayollarga munosabati bilan belgilanadi. Xotin-qizlarni hurmat qilish, ularning jamiyat rivojidagi hissasini munosib baholash, ularga barcha masalalarda ko‘maklashish – bularning barchasi qadimdan xalqimizga xos. O‘zbekistondagi keng ko‘lamli demokratik islohotlar natijasida, xotin-qizlarning siyosiy-ijtimoiy jarayonlardagi ishtiroki tobora kuchayib bormoqda. Shu bois ayollarning ijtimoiy-siyosiy mavqeyi, jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lishi, oilada qadr topishi masalalariga davlat miqyosida katta e‘tibor qaratilmoqda. Zero, “Xotin-qizlar va oila masalasi – bu nafaqat bugungi kunimiz, balki ertangi kelajagimizni ham belgilab beradigan hal qiluvchi omildir. Agar biz mehr-oqibat va sadoqat timsoli, xonadonlarimiz farishtasi bo‘lgan ayollarga bitta yaxshilik qilsak, hech shubhasiz, bu o‘nta yaxshilik bo‘lib qaytadi”, – deya ta’kidladi prezident Shavkat Mirziyoyev Xalqaro xotin-qizlar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqida. Shuningdek, 2021-yil 26-fevral kuni xotin-qizlarning muammolarini hal qilish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash masalalari muhokamasi yuzasidan videoselektor yig‘ilishida

respublikamizdagi ijtimoiy muammolari mavjud xotin-qizlarga har tomonlama ko'maklashish bo'yicha bir qator vazifalar muhokama qilindi. [2]

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Mamlakatimiz aholisining qariyb yarmi – 17 millioni xotin-qizlardir. Ularning manfaatlarini ta'minlash, jamiyat hayotidagi o'rnini mustahkamlash davlatimiz ijtimoiy siyosatining muhim yo'nalishidir. Oxirgi to'rt yilda bu borada 2 ta qonun, Prezidentning 6 ta farmon va qarori qabul qilindi. Birinchi marta Senatda Xotin-qizlar va gender tengligi masalalari bo'yicha qo'mita tashkil etildi. Prezident raisligida ayni paytda o'tayotgan yig'ilishda xotin-qizlar salomatligi, aholi bandligi, ijtimoiy farovonlik va xavfsizlik muammolari muhokama qilinmoqda. "Eng achinarlisi, ayollarni xo'rlash, o'zini-o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish hamda omma oldida "savdoyi" qilish holatlari oddiy holatga aylanib bormoqda", - deya ta'kidladi prezident

O'zbekistonda mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab xotin-qizlar huquq va manfaatlarini himoya qilishning normativ-huquqiy asoslarini yaratishga kirishildi. Xususan, 1995-yil 2-mart kuni "O'zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlarning rolini oshirish choratadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni e'lon qilindi. Farmon xotin-qizlar qo'mitalari tizimi rivojini yangi bosqichga ko'tardi va ayollar hayotining yanada yaxshilanishiga sharoitlar yaratdi. Bu borada xalqaro tajriba chuqur o'rganilib, O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari orasida birinchilardan bo'lib 1995-yil 6-mayda Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Xotin-qizlarning huquqlari kamsitilishining barcha shakllariga barham berish to'g'risida"gi va 1997-yil 30-avgustda "Xotin-qizlarning siyosiy huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyaga qo'shildi. Shuningdek, mamlakat xotin-qizlari vakllari 1995- yil 6-mayda "Tinchlik, taraqqiyot va tenglik" shiori ostida o'tkazilgan Butunjahon ayollarning IV Konferensiyasida ishtirok etdilar. Shundan so'ng O'zbekiston xotin-qizlar ahvolini yaxshilashga qaratilgan Pekin deklaratsiyasiga qo'shildi. [3]

Mazkur konferensiyada dunyoning 189 mamlakatidan 47 ming ayollar ishtirok etib, xotin-qizlarning ijtimoiy mavqeyini oshirishga qaratilgan bir qancha hujjatlar imzolangan hamda aniq maqsadlar belgilab olingan. Ana shu maqsadlardan biri Pekin deklaratsiyasiga ko'ra qatnashuvchi mamlakatlar uchun xotin-qizlar har bir tashkilotda xodimlar tarkibining 30% ni tashkil etishi kerakligi bo'yicha xalqaro standartga amal qilishi masalasiga rioya qilishi qayd etilgan. Respublikada 1998-yilni "Oila" yili, 1999-yil "Ayollar yili", 2001-yil "Onalar va bola yili", 2016-yil "Sog'lom ona va bola yili" deb e'lon qilinishi va tegishli dasturlar ishlab chiqilishi ayollarga bo'lgan e'tiborni davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi namunasidir.

Yangi qabul qilingan Konstitutsiyamizda “Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar. Davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarni ta’minlaydi”(58-modda.) [1] deb yozib qo’yilgan.

- Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ayollarning oila va jamiyatdagi roli, xususan, farzand tarbiyasi va ijtimoiylashuvdagi ahamiyati mutafakkirlar tomonidan e’tirof etilgan. Abu Rayhon Beruniy o’z qarashlarida oila tinchligi bevosita oqila, aqlli, farosatli, tarbiyali ayollar qo’lida ekanligiga alohida ahamiyat qaratgan. Ma’rifatparvar adib Abdulla Avloniy: “Qizlar bilim olishga hammadan ko’proq intilishlari lozim, zero, bu bilimlar bilan ular kelajak avlodni tarbiyalaydilar”, deya ta’kidlaydi.

Xotin-qizlarni sog’lom, madaniyatli, ma’rifatli, ilmi qilib tarbiyalashning juda katta ijobiy oqibatlarini kuzatiladi. Avvalo, barkamol, mehnatsevar, vatanparvar, bilimli avlod shakllanadi. Mamlakatimizning dunyo miqyosidagi mavqeyi yanada oshadi. Ijtimoiy taraqqiyotning inson manfaatlariga mos bo’lishi uchun ma’naviy–axloqiy me’yorlar ustuvor bo’lishi kerak. Jumladan, Yangilanayotgan O’zbekistondagi islohotlar ayollarning ijtimoiy rolini sezilarli darajada oshirdi. Xuddi shunday tendensiyalar Konstitutsiyaning 46-moddasida mustahkamlangan va ko’plab qonunlarida aks etgan erkaklar hamda ayollar uchun teng huquq va teng imkoniyatlar tamoyili O’zbekiston Respublikasida ham dolzarbdir. Bu borada Pekin Deklaratsiyasi va erkaklar hamda ayollar o’rtasidagi tenglik uchun harakat qilish platformasini amalga oshirish doirasida inson huquqlari va asosiy erkinliklarining xalqaro standartlariga amal qilinmoqda. Yangi O’zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy faollashuvini keng targ’ib etish hamda qo’llab-quvvatlash maqsadida BMT Inson huquqlari bo’yicha 46-sessiyasida qayd etilganidek, ijtimoiy-siyosiy hayotda va tadbirkorlik sohasida ayollarning rolini tubdan oshirishga qaratilgan ishlar endi qat’iy davom ettirilishi e’tirofga loyiqdir. O’zbekiston ham mazkur sohaga jiddiy e’tibor berish bilan birga uning huquqiy asoslarini yaratgan davlatlardan biridir.

Pekin deklaratsiyasida xotin-qizlar masalasida nazarda tutilgan xalqaro standartlarni amaliyotga joriy etilishi O’zbekistonda qator yillar davomida sekin kechdi. Shunday bo’lsa-da, gender tenglik borasida olib borilgan islohotlar ijobiy natijalari O’zbekiston BMTning Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish konvensiyasi qo’mitasiga mazkur Konvensiyaning bajarilishi yuzasidan 2001, 2005, 2008, 2011, 2017-yillarda beshta milliy ma’ruzasini taqdim etdi va ular qo’mita tomonidan yuksak e’tirof etildi. So’nggi yillarda xotin-qizlar huquqlarini himoya qilish, ularning ijtimoiy siyosiy faolligini oshirishda davlat rahbari va hukumat tomonida qabul qilinayotgan huquqiy hujjatlar

muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jumladan, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi, "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida" hamda "Xotinqizlarni va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida" [4] gi Qonunlarning qabul qilinishi ushbu sohadagi islohot va yangilanishlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. O'zbekiston tarixida birinchi marta himoya orderi berish tartibi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonunda belgilab qo'yildi.

- **Tahlil va natijalar (Analysis and results).** Respublikada xotin-qizlar har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning qonuniy huquqlarini himoya qilish, gender tenglikni ta'minlash maqsadida qator jamoat tashkilotlari, nodavlat notijorat tashkilotlar, jamg'armalar tashkil etildi. Bundan tashqari, 1995-yilda Xotin-qizlar resurs markazi, 1996–2000-yillarda "Sabr", "Mehri", "Ayol va jamiyat", "Hamdard", "Ayol va ekologiya", "Huquqshunos ayol", "Ijodkor ayol", "Ayol va salomatlik" va boshqa xotin-qizlar NNTlari tuzildi. 2001-yilga kelib O'zbekistonda xotin-qizlar masalalari bilan shug'ullanadigan hukumatga qarashli bo'lmagan tashkilotlar soni 100 dan ortiq bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda 300 ga yaqin nodavlat notijorat tashkilotlari respublika ayollarini manfaati yo'lida faoliyat olib bordi. [8]

Ma'lumki, 15-may kuni jahon miqyosida "Xalqaro oilalar kuni" nishonlanadi. Ushbu bayram BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1993-yil 20-sentabrda qabul qilingan Xalqaro oila yili to'g'risidagi rezolyusiyaga muvofiq, 1994-yilning 15-mayidan buyon muntazam ravishda nishonlanib kelinmoqda. Xususan, Davlatimiz Rahbarining 2018-yil 27-iyundagi "O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, 15-may har yili "Xalqaro oila kuni" sifatida mamlakatimiz bo'ylab keng nishonlanishi belgilab qo'yildi. Zero, ushbu sanani xalqaro miqyosda nishonlashdan maqsad – jahon hamjamiyati diqqatini oilaviy qadriyatlarga va oila instituti bilan bog'liq muammolarga qaratish, oilalarni mustahkamlash hisoblanadi. [5]

Globalashuv jarayoni oila va jamiyatda ayollar maqomini oshirish, barkamol avlod tarbiyasi, oilalarga ayniqsa yosh oilalarga yordamlashish, yoshlar orasida sog'lom turmush tarzini ta'minlash, imkoniyati cheklangan va ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni ma'naviy va moddiy qo'llab-quvvatlash hamda yosh oilalar bilan amalga oshiriladigan ijtimoiy ish yo'nalishlarini aniqlash, o'rganish, tahlil qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llabquvvatlashga doir ishlarni yanada

jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-87-son farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarda xotin-qizlarning mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida faolligini oshirish bo'yicha Milliy dastur izchil amalga oshirilayotganligini e'tirof etish joiz. [6]

Shuningdek 2022-yil 1-martdagi "Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ146 son qarori, 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi, 2017-yil 30-iyuldagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va soha rivojini yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi, 2020-yil 6-noyabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, qaror va farmonlari bu borada muhim ahamiyat kasb etmoqda. 01.03.2022 yildagi PQ-149-son

Jumladan, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938- son Farmoni aynan xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga doir davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta'minlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mamlakat ijtimoiysiyosiy hayotidagi roli hamda faolligini oshirish, xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta'minlash masalalariga qaratilganligi bilan e'tiborlidir. Xotin-qizlarning siyosiy va ijtimoiy faolligini oshirish, bandligini ta'minlash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, xotinqizlarni, ayniqsa, qishloq joylardagi yosh qizlarni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandchilikka keng jalb etish masalalari o'ta dolzarbdir. [7]

Xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rnini yanada mustahkamlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirishda quyidagilar muhimdir: chuqur bilim va salohiyatning tarkib toptirilishi, milliy qadriyatlar va urf-odatlarining ular ongiga singdirilishi, bozor iqtisodiyoti sharoitida ishbilarmonlik, tadbirkorlik, ijodkorlik va tashabbuskorlik fazilatlarining barqarorlashuvi va boshqalar. Xotin-qizlar ijtimoiy faolligini oshirish natijasida xotin-qizlarning oiladagi va jamiyatdagi mavqiyi yanada mustahkamlanadi va xotinqizlarning mehnat faoliyati faollashishi, gender muammosining asta-sekin yechim topishi kabi ijobiy natijalarga erishiladi.

Xotin-qizlarni sog'lom, madaniyatli, ma'rifatli, ilmi qilib tarbiyalashning juda katta ijobiy oqibatlarini kuzatiladi. Avvalo, barkamol, mehnatsevar, vatanparvar, bilimli avlod shakllanadi. Mamlakatimizning dunyo miqyosidagi mavqeyi yanada oshadi. Ijtimoiy taraqqiyotning inson manfaatlariga mos bo'lishi uchun ma'naviy-axloqiy me'yorlar ustuvor bo'lishi kerak.

- **Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).** Xususan, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi hamda

“Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonunlarning qabul qilinishi bu boradagi huquqiy asoslarni mustahkamladi. 2019-yil mart oyida BMTning Nyu-Yorkdagi shtab-kvartirasida BMTning Xotin-qizlar holati bo‘yicha komissiyaning 63-sessiyasida O‘zbekistonning ayollar borasidagi davlat siyosati yuqori baholangan. Ma’lumki, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 2015 yil 22 dekabrda rezolyusiyasiga muvofiq, 11 fevral – Ilm-fan sohasidagi xotin-qizlar xalqaro kuni deb e’lon qilingan. Ushbu xalqaro sana butun dunyoda ayollar va qizlarning ilm-fan bilan to‘laqonli shug‘ullanishlariga teng imkoniyatlar yaratish, shuningdek, xotin-qizlarning huquqlarini kengaytirish maqsadida ta’ sis etilgan.

Shu munosabat bilan 2023 yil 10 fevral kuni BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish ham bayonot berib, ilm-fan sohasida xotin-qizlar qanchalik ko‘p bo‘lsa, bundan ilm-fan shunchalik ko‘p yutishini ta’kidladi. Bosh kotibning so‘zlariga ko‘ra, “Ayollar va qizlar ilmiy tadqiqot faoliyatiga xilma-xillik olib kiradi, ilm-fan asosiy kasbi bo‘lgan fidoyilar safini kengaytiradi va ilmiy-texnikaviy sohani yangicha qarashlar hisobiga boyitadi”. Bosh kotibi Antoniu Guterrish o‘z bayonotda yer yuzida ayollar va qizlarning ta’lim olishlari cheklangan yoki to‘la taqiqlangan joylar hali ham ko‘pligi tashvishlanarli ekani aytilgan.

O‘zbekistonda xotin-qizlarning ta’lim olish jihatlariga alohida e’tibor qaratilib, qizlarning sifatli ta’lim olishi, kasb egallab, ishli bo‘lishi uchun katta imkoniyatlar yaratilgan. Talabalarning 48 foizini xotin-qizlar tashkil etmoqda. O‘tgan yili yo‘lga qo‘yilgan tizimga muvofiq, 950 nafar ijtimoiy himoyaga muhtoj xotin-qizlar oliy ta’lim muassasalariga davlat granti asosida o‘qishga qabul qilingan.

Shu bilan birga, bugungi kunda 1 ming 400 ga yaqin ayollar respublika va viloyatlar, 43 mingdan ziyodi tuman va shaharlar darajasidagi rahbarlik lavozimlarida ishlab kelmoqda.

- Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References)

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi– Toshkent: “Yuridik adabiyotlar publish” nashriyoti, 2023. – 33 B

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2021 йил 26-феврал куни “хотинқизларнинг муаммоларини ҳал қилиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш масалалари” муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилиши

3. Ижтимоий фикр-инсон ҳуқуқлари, 2016.№ 4. Б-77-78.

4. Манба: <https://lex.uz/docs/4494849>. 2019 йил 2 сентябрь, ЎРҚ-562-сон.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2018-yil 27-iyundagi PQ-3808-sonli “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87 sonli “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni

7. 01.03.2022 yildagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti PQ–149-sonli qarori – “Xorijda vaqtincha mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini va ularning oila a‘zolarini qo‘llabquvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”

8. Mirxamidova D. “Oilalardagi qadriyatlar asosida ijtimoiy muammolari mavjud xotin-qizlarga amaliy-psixologik yordam ko‘rsatish”. Oila instituti rivojlanishida qadriyatlarning o‘rni: milliy va xorijiy tajriba: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Toshkent: “Mahalla va oila nashriyoti”, 2022. – 314 b

9. Kadirova H. Role of women in scientific life of Uzbekistan //Europaische Fachhochschule. – 2015. – №. 1. – С. 74-76.

10. [Y Kadirova](#), K Kadirova SOCIAL ACTIVITY OF PEDAGOGUE IN SOCIO-POLITICAL LIFE OF SOCIETY//Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B3. – Pp. 417-421

11. Кадырова, Я. Б. YOSHLARDA FUKAROLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH ORQALI VATANPARVARLIK VA BAYNALMINALLIK TUYG‘ULARINI, RIVOJLANTIRISH/JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. 2023/2/25.B-197-202

12. Кадырова Х. Б. Главная духовная ценность и личность человека //ФЭн-наука. – 2015. – №. 1. – С. 29-32.

13. Кадырова Х. Б. Миллий идентиклик ва миллий ўзликни англаш муаммоларини социологик тадқиқ этиш методологияси //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – №. SI-1.

14. Kadirova Yakitjan Buvabaevna, Kadirova Khalima Buvabaevna. METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF LEGAL IMMUNITY OF STUDENTS ON THE BASIS OF A SUBJECT-ETHICAL APPROACH. Journal of Pharmaceutical Negative Results. 2022/12/23. Pp.6480-6487. DOI: <https://doi.org/10.47750/pnr.2022.13.S09.771>